

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสมุทรสงคราม The Development of Historical Tourism in Samut Songkhram Province

ชมภูณช หุ่นนาค
Chompoonuch Hunnark

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
College of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

ติดต่อผู้เขียน chompoonuch7229@gmail.com

ส่งบทความ 16 กรกฎาคม 2558 | ตอรับ 26 สิงหาคม 2558 | เผยแพร่ 8 เมษายน 2559

บทคัดย่อ

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และ 3) เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยประยุกต์ใช้แนวคิด SWOT Analysis และเลือกใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ศึกษาเฉพาะกรณี จากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ภาคประชาสังคม คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ คือ “เป็นเส้นทางเรียนรู้ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ที่ทุกคนเข้าถึงได้ภายในวันเดียวแห่งแรกของประเทศไทย” เน้นการจัดการด้านกายภาพ อนุรักษ์ ดูแล รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการจัดการด้านทัศนียภาพ รวมถึงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก อีกทั้งพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจ และคนในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ ศึกษา ตลอดจนสร้างสรรคกิจกรรมรูปแบบใหม่ที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยว

จากผลวิจัยดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) เน้นการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ อย่างหลากหลาย 2) การรณรงค์ให้ชุมชน ท้องถิ่นโดยรอบพื้นที่เข้าใจ ตระหนัก ห่วงแหนภูมิปัญญา คุณค่าความงามในงานช่างฝีมือ ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ เพื่อยังคงรักษาบริบท สภาพแวดล้อมของพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ที่อยู่ใกล้เคียงกัน และ 3) นโยบายและโครงการต่างๆ ที่ภาครัฐจัดทำขึ้นต้องเอื้ออำนวย หรือสนับสนุนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์, การกำหนดยุทธศาสตร์, การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อม

Abstract

The study of Development of Historical Tourism in Samut Songkhram Province. Aimed to study general situations about historical tourism, to analyze contexts of historical tourism development and to determine the historical tourism developing strategies which were appropriate for Samut Songkhram Province, by applying SWOT analysis (strengths, weaknesses, opportunities and threats). The study had characteristics of qualitative research (case study design). The key informants were from all sectors. The research instruments were in-depth interview, documentaries and focus group.

The finding showed that one way to develop historical tourism was to create “the way to learn a long history of Thailand in one day” by focusing on management of preserving and taking care of historical evidence as well as landscape management. Basic infrastructure and facilities should also be improved. Historical learning site should be developed so that tourists, interested people and people in community can learn from it. Tourist attractions as well as new activities need to be developed in order that they showed identities and values of historical tourism.

Based on the finding, there were some recommendations as follows: (1) focus on advertising by using various media (2) campaign to make people in communities understand and aware of intellect, values of handicrafts, traditions, cultures and simple way of life which are based on the community context in order to preserve the environment in historical sites nearby (3) policies and projects developed by government should support historical tourism development.

Keywords: the development of historical tourism, strategies formulation, analyze contexts

บทนำ

แม้ว่าจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย มีเนื้อที่เพียง 416.71 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 206,268 คน ความหนาแน่นของประชากร 495 คนต่อตารางกิโลเมตร แต่ได้รับสมญานามว่า “เวนิสตะวันออกดินแดนสุดท้ายของเมืองไทย” ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน และสุดท้ายที่ปากอ่าวแม่กลองมีป่าไม้แสมหรือโกงกาง แต่ไม่มีภูเขาทำให้เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำสวน ทำไร่ ทำนา และการประมง ด้วยความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพดังกล่าว สื่อให้เห็นถึงความทรงคุณค่าของรากเหง้าวิถีชีวิตที่อยู่คู่ลำนํ้า ไม่ว่าจะป็นน้ำทะเล น้ำกร่อย และน้ำจืด รวมทั้งความพร้อมของแหล่งอาหารจากธรรมชาติ ทั้งนาเกลือ ปลาทุปี๊ะแม่กลอง กุ้ง หอย ปู ปลา และอาหารทะเลสดอื่นๆ อีกทั้งน้ำตาลมะพร้าว น้ำตาลสด หมาก พลู ส้มโอ ลิ้นจี่ และชมพูสะแหรก เป็นต้น อีกด้านหนึ่ง ถือเป็นเมืองอนุรักษ์วัฒนธรรมแหล่งใหญ่ของชาติ ถูกขนานนามให้เป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ มีบุคคลสำคัญ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 2 ที่ทรงเห็นคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม จึงได้ฟื้นฟูทั้งจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และวรรณกรรมให้คงอยู่กับจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปสู่การก่อตั้งสถานที่สำคัญ คือ พระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตลอดจนวัดวาอารามจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างคนสมุทรสงครามกับพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น นอกจากนี้ ยังมีวัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อของชนชาติ เชื้อสายต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนี้มาอย่างยาวนาน (จังหวัดสมุทรสงคราม, 2548, น. 3)

จากสภาพบริบทข้างต้น นับว่าช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบันได้อย่างดี และมีแนวโน้มเติบโตขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากมีต้นทุนที่เข้มแข็ง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีดิน น้ำ อากาศบริสุทธิ์ ในอีกด้านหนึ่ง มีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมาสถานที่เชิงประวัติศาสตร์เป็นประจำ โดยเฉพาะสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทรงเป็นองค์ประธานงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ณ อุทยานพระบรมราชานุสรณ์ อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และทรงร่วมทอดพระเนตรการแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละครนอก และการแสดงโขนทุกปี (จังหวัดสมุทรสงคราม, 2558)

อย่างไรก็ตาม เมื่อการท่องเที่ยวพัฒนาและเติบโตขึ้น สิ่งที่ต้องระวังหรือเตรียมรับมือ คือ ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และผลกระทบทางลบต่อชุมชนในแง่มุมต่างๆ ขณะเดียวกันต้องเตรียมพร้อมในการจัดการด้านทัศนียภาพโดยรอบ

เพราะสถานที่บางแห่งถูกปล่อยให้รกร้าง และเสื่อมโทรมลง ขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับขาดการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ถึงแม้จะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างมากก็ตาม ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดว่า จังหวัดสมุทรสงคราม ต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างไร เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เหมาะสมกับบริบทสภาพแวดล้อม สามารถก้าวเดินคู่ขนานกันไปได้ระหว่างการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและความคงอยู่ของอัตลักษณ์ คุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
3. เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Methodology) ซึ่ง Yin (1994, p. 1) ได้กล่าวไว้ว่า การวิจัยแบบเฉพาะกรณี มีขอบเขตชัดเจนสมบูรณ์ในตัวเอง มีเวลาและสถานที่ที่สามารถกำหนดได้ รวมถึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับธรรมชาติของคำถามการวิจัยที่มุ่งหาคำตอบประเภท อย่างไร และทำไม อีกทั้งเป็นสถานการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยควบคุมได้น้อย หรืออาจจะควบคุมไม่ได้เลย นอกจากนั้น เชื่อว่ากรณีศึกษาเป็นแนวทางที่ทำให้สามารถตรวจสอบปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนหรือง่ายจากหน่วยในการวิเคราะห์ (Units of Analysis) ที่แตกต่างกัน (Yin, 2003 as cited in Berg, 2007, p. 283) ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) รวมถึงจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อวิพากษ์แผนดังกล่าว พื้นที่ๆ เลือกทำการศึกษา คือ จังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นทุนเข้มแข็ง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางชีวภาพ มีสถานที่ที่มีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่า ขณะที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 25 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ภาคประชาสังคม คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถศึกษาข้อมูลในเชิงลึกและแคบ ทั้งนี้ ได้สุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา (จุมพล นิมพานิช, 2551, น. 227-234)

ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) กล่าวคือ ใช้แนวคำถามเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันไม่มองข้ามประเด็นที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ (ชาย โพธิสิตา, 2554, น. 264) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว กอนนำไปใช้จะมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา นอกจากนี้ ทำการศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documents Analysis) ซึ่งเป็นการแสวงหาคำตอบ หรือการสร้างองค์ความรู้ ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) หลากหลายแหล่ง ทั้งในรูปของงานวิจัย และเอกสารต่างๆ ตลอดจนพิจารณาความสมบูรณ์ ตรงประเด็นของเนื้อหาด้วยการสนทนากลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับแผนที่จัดทำขึ้น การวิเคราะห์และการแปลผลข้อมูล ใช้การตรวจสอบภายใน และการตรวจสอบภายนอก สำหรับการตรวจสอบภายใน ผู้วิจัยเน้นการนำเสนอคำอธิบาย หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลาย จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐส่วนภูมิภาค องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน ภาคประชาสังคม คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว ซึ่งได้อธิบายทั้งในทัศนะที่เห็นสอดคล้องกัน และแตกต่างกันอย่างครบถ้วนตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษาอีกด้านหนึ่ง ได้ทำการตรวจสอบภายนอก โดยประยุกต์ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ในลักษณะการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2554, น. 129-130)

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม สามารถเสนอผลและอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน ตามประวัติเมือง (คณิตา เลขะกุล, 2556, น. 16-21) ในหนังสือเมืองแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม อธิบายไว้ว่า เมืองแม่กลองมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานในกฎหมายตราสามดวง ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงตราขึ้นไว้ เมื่อ พ.ศ. 1998 ในพระอัยการตำแหน่งนายทหารหัวเมืองได้กำหนดไว้ว่า

“พระสมุทรสาคร เมืองท่าจีน
พระสมุทรสงคราม เมืองแม่กลอง
พระสมุทรปราการ เมืองปากน้ำ
พระชนบุรีศรี เมืองชน
ขึ้นพระประแดงอินปัญญาซ้าย”

จากหลักฐานข้างต้น แสดงว่า ใน พ.ศ. 1998 มีเมืองแม่กลองแล้ว โดยมีเจ้าเมืองชื่อ พระสมุทรสงคราม สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091-2111) โปรดให้มีการสร้างป้อมขึ้นที่เมืองแม่กลองป้อมหนึ่ง ต่อมาสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172-2199) มีกฎหมายพระธรรมนูญ ซึ่งตราขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2178 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาคดีต่างๆ ในเขตอำนาจตราราชสีห์ของสมุหนายก (มหาดไทย) ตราราชสีห์ของสมุหพระกลาโหม และตราบัวแก้วของโกษาธิบดี โดยตราบัวแก้วนั้น มีอำนาจบังคับหัวเมืองต่างๆ ที่ตั้งอยู่ตามชายทะเล 8 เมือง หนึ่งในนั้นมีเมืองแม่กลองรวมอยู่ด้วย

จากนั้นในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) เซเบเรต์ อยู่ในคณะราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส ที่มี เดอ ลาลูแบร์ เป็นหัวหน้าได้เดินทางเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2230-2231 ในตอนขากลับ เซเบเรต์ ได้แยกคณะเดินทางกลับก่อน โดยจะเดินทางไปลงเรือกำปั่นฝรั่งเศสที่เมืองตะนาวศรี ระหว่างการเดินทางผ่านเมืองแม่กลองท่านได้ทรงบันทึกรายงานไว้ด้วย

ต่อมา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นช่วงที่ทางราชการเรียกเมืองแม่กลองว่า “เมืองสมุทรสงคราม” แต่ชาวบ้านยังเรียกเมืองแม่กลองว่า “แม่กลอง” อยู่

ในแผ่นดินพระที่นั่งสุริยามรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) โปรดให้ยกกองทัพเรือไปตั้งค่ายที่ตำบลบางกุ้ง เรียกว่า ค่ายบางกุ้ง โดยสร้างกำแพงล้อมวัดบางกุ้งให้วัดอยู่กลางค่าย เพื่อให้วัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหาร

สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงขับไล่พม่าที่ยึดครองเมืองธนบุรี และตีค่ายโพธิ์สามต้นที่กรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว ทรงเลือกเมืองธนบุรีเป็นที่ชุมนุมชน มีแม่น้ำใหญ่ คือแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากทะเลมากนัก ทรงสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานี และปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2311 ส่วนบรรดาหัวเมืองที่ทรงได้ไว้ในปกครองส่วนมากยังอยู่ในสภาพเมืองร้าง จึงทรงส่งคนไปปกครองรักษาเมือง ตลอดจนส่งทหารไปประจำการ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ในเขตเมืองสมุทรสงคราม โดยทรงส่งกองกำลังทหารจันทรา 500 คน ไปตั้งค่ายที่ตำบลบางกุ้ง

หลังจากพระเจ้าอองวะทราบว่ามีเมืองไทยตั้งตัวได้ใหม่ จึงสั่งให้แมงกัมันหลู่า เจ้าเมืองทวายยกทัพกำลัง 3,000 คน เข้ามาหยั่งกำลังไทย กองทัพพม่ายกผ่านเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี เข้า

มาถึงเมืองสมุทรสงคราม พบค่ายทหารจีนที่บางกุ้งก็เข้าล้อมไว้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดให้พระมหามนตรีคุมทัพหน้า ส่วนพระองค์ทรงคุมทัพหลวง ยกทัพเรือไปยังเมืองสมุทรสงคราม ซึ่งช่วงนั้นทหารจีนที่ค่ายบางกุ้งอ่อนกำลังลงมาก จึงทรงบัญชาให้ทัพทั้งสองเข้าตี สุดท้ายยกกองทัพทวายได้ถอยกลับไปเมืองทวายทางด่านเจ้าเขว้า ทิ้งอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้เป็นจำนวนมาก

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยรัชกาลที่ 3 มีการสร้างป้อมขึ้นตามปากแม่น้ำสำคัญต่างๆ ตั้งแต่ปากแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง (ตั้งชื่อว่า ป้อมพิฆาตข้าศึก) แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำจันทบุรี เนื่องจากทราบข่าวว่าญวนซุกดล่องลัดจากทะเลสาบมาออกอ่าวไทย

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้รื้อป้อมพิฆาตข้าศึก และกำแพงล้อมป้อมลง สร้างโรงเรียนพลทหารเรือที่ 1 ขึ้นแทน เมื่อ พ.ศ. 2449

จากนั้นรัชกาลที่ 6 โปรดให้ยุบกองโรงเรียนทหารเรือเมื่อ พ.ศ. 2465 ขณะทำอาคารต่างๆ ในบริเวณนั้น ใช้เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดสมุทรสงคราม ต่อมาหลังจากศาลากลางจังหวัดขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2499 จึงโอนศาลากลางจังหวัดหลังเก่าเป็นโรงพยาบาลจังหวัดสมุทรสงคราม

ใน พ.ศ. 2476 มีการยกเลิกการปกครองท้องถิ่นแบบมณฑล ให้จังหวัดเป็นหน่วยการปกครองขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย จังหวัดสมุทรสงครามจึงขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้นตามประวัติเมืองแล้ว จังหวัดสมุทรสงครามมีเกียรติประวัติของเมืองที่สำคัญ คือ เป็นนิवासถานเดิมของราชินีกุลแห่งพระบรมวงศ์จักรี

เมื่อ พ.ศ. 2303 สมเด็จพระเจ้าเอกทัศแห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดให้ นายทองด้วง ไปเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีขณะนั้น เมืองราชบุรีและเมืองสมุทรสงครามมีฐานะเป็นเมืองจัตวา ขึ้นตรงกับกรุงศรีอยุธยา เมื่อมาอยู่เมืองราชบุรีได้ไม่นาน หลวงยกกระบัตรได้พบกับ “ท่านนาค” ธิดาท่านทอง และท่านสิ้นเศรษฐีใหญ่ตระกูลมอญในเขตบางช้าง เมืองสมุทรสงคราม

ต่อมา พ.ศ. 2304 หลวงยกกระบัตรได้สมรสกับท่านนาค แล้วไปอยู่ที่บ้านบิฑามารดาของท่านนาคหลังวัดจุฬามณี หลังจากนั้นเกิดไฟไหม้บ้านหลังนี้ ท่านทองกับท่านสิ้นจึงย้ายไปปลูกบ้านหลังใหม่ริมคลองอัมพวา หลวงยกกระบัตรกับท่านนาคก็ติดตามไปอยู่ด้วยกัน 3 ปี

ช่วง พ.ศ. 2308 พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง และได้มาตั้งทัพที่เมืองราชบุรี ต่อมาส่วนกลางส่งทหารมาขับไล่ แต่ถูกพม่าตีแตกถอยกลับไป หลวงยกกระบัตรต้องรับหน้าที่เกณฑ์ชายฉกรรจ์ส่งไปเป็นทหารป้องกันกรุงศรีอยุธยา และส่งเสบียงอาหารให้กองทัพตลอดเวลา พม่าตั้งค่ายอยู่ที่เมืองราชบุรี 6 เดือน ชาวเมืองราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ซึ่งเหลือแต่

คนแก่และเด็ก จึงชวนกันอพยพหนีเข้าป่า หลวงยกกระบัตรมาอยู่กับครอบครัวที่บ้านอัมพวา หลังจากทราบข่าวกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึกในวันอังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 พ.ศ. 2310 ได้อพยพครอบครัวและญาติเข้าไปอยู่ในป่าลึกจากบ้านเดิมมากขึ้น ระหว่างนั้น ท่านแก้ว พี่สาวหลวงยกกระบัตร และเจ้าชัวเงิน ผู้สามีได้อพยพมาอยู่ด้วย ท่านแก้วได้คลอดบุตรคนที่ 4 เป็นหญิงชื่อ บุณรอด ต่อมา คือ สมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 พระราชโอรสของพระองค์ท่านได้เสวยราชสมบัติในรัชกาลที่ 4 ถึงสองพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

หลังจากหลวงยกกระบัตรทราบข่าวทหารพม่าพ่ายแพ้แก่กองทัพสมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงได้ย้ายครอบครัวมาอยู่บ้านริมคลองอัมพวา ในวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2310 ท่านนาคคลอดบุตรเป็นชาย ชื่อ “ฉิม” ซึ่งต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ต่อมาเมื่อหมอดูบุญพระชนกทองแล้ว พระชนนีสิ้นจึงหมดหวัง แล้วบวชเป็นชี อุทิศบ้านอัมพวา และสวนที่ไม่มีใครอยู่ สร้างเป็นวัด เรียกว่า “วัดอัมพวา” พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เฉลิมพระเกียรติพระชนนีสิ้นเป็น “สมเด็จพระรูปสิริโสภาคย์มหานาคานารี” และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ได้เสด็จไปทรงเป็นประธานชักชวนพระญาติวงศ์ที่ร่วมนามสกุลบางช้าง ร่วมกันสร้างวัดเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ขึ้น เช่น สร้างอุโบสถขึ้นตรงบ้านเดิมของพระชนนีสิ้น ต่อมารัชกาลที่ 2 โปรดให้เชิญพระอังคารสมเด็จพระรูปสิริโสภาคย์มหานาคานารี ซึ่งสิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 1 มาประดิษฐานไว้ใต้อาสนะพระประธานพระอุโบสถ

จากความเป็นมาของจังหวัดสมุทรสงครามข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เมืองแม่กลองมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งนับว่ามีความเป็นมาที่ยาวนาน และเป็นสถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับราชวงศ์จักรีเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันสถานที่ต่างๆ ล้วนมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ตำนาน เรื่องเล่า อันทรงคุณค่ายิ่ง ตลอดจนจนหลาย ๆ สถานที่ได้สร้างมูลค่าในด้านการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้กับจังหวัดสมุทรสงครามเป็นอันมาก จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสถานที่เหล่านั้นเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวจากทั้งภายในและต่างประเทศต้องการเข้ามาสัมผัส เรียนรู้อย่างมาก จึงนับเป็นโอกาสที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านนี้ของจังหวัด

2. วิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงคราม มีจุดแข็งที่สำคัญ คือ มีมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ซึ่งหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ตกทอดจากอดีตและคงอยู่จนถึงปัจจุบัน โดยมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ ความเป็นชุมชน สังคมนับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา

รูปธรรมที่ชัดเจน แสดงถึงรากเหง้า ความเป็นมา และความงดงามของจังหวัดสมุทรสงคราม คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Tangible Cultural Heritage) ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ได้แก่ อุทยาน ร.2 วัดบางกุ้ง วัดจุฬามณี วัดศรีทธาธรรม อาสนวิหารแม่พระบังเกิด ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พิพิธภัณฑสถานเขายี่สาร พิพิธภัณฑสถานวัดไทร และพิพิธภัณฑสถานไผ่พันใบ “ตั้งเซียมฮะ” เป็นต้น

คุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสถานที่ต่างๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม มีดังนี้ (Feilden & Jokilehto, 1998, p. 108)

คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าทางเอกลักษณ์ (Identity Value) ที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าทุกๆ สถานที่ล้วนมีความสวยงามเป็นที่ติดตาตรึงใจของนักท่องเที่ยวและผู้ที่ได้พบเห็น อีกทั้งมีอายุ ประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน อาทิเช่น วัดพวงมาลัย ที่อยู่ติดริมแม่น้ำแม่กลอง สร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 วัดบางแคใหญ่ สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา อยู่ติดริมแม่น้ำแม่กลองเช่นกัน ซึ่งได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อ พ.ศ. 2375 วัดอัมพวันเจติยาราม ตั้งอยู่ติดกับอุทยาน ร.2 สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี (นาค) พระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 และทรงเป็นพระราชชนนีของสิ้นเกล้า รัชกาลที่ 2 วัดจุฬามณี สันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา วัดเขายี่สาร วัดประดู่ และวัดอินทาราม สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเช่นกัน เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นวัฒนธรรมจังหวัด กล่าวว่า

... “ที่นี่เป็นมาตุภูมิของพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 และ 2 สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หลายๆ แห่ง มีอายุเก่าแก่เป็นร้อยปี ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาก โบสถ์ปรกโพธิ์ วัดบางกุ้งก็ถือเป็น Unseen ที่หนึ่ง” ... (ศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2558)

ในอีกด้านหนึ่งวัดในจังหวัดสมุทรสงครามที่มีจำนวนมาก ประมาณ 110 วัด แม้จะเป็นจังหวัดเล็กๆ ก็ตาม ได้ชี้ให้เห็นว่า คนไทยมีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และบำรุงวัดวาอาราม ซึ่งเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุให้อยู่คู่กับสังคมมาโดยตลอด

คุณค่าทางศิลปะเทคนิค (Artistic and Technique Value) เน้นที่การออกแบบ เทคนิคการก่อสร้าง โครงสร้างประโยชน์ในการใช้สอย และมีมือช่าง พบว่า สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์มีศิลปะเทคนิคที่วิจิตรสวยงามตระการตา บ่งบอกความเป็นตัวตน หรือเอกลักษณ์แต่ละยุคแต่ละสมัยที่จัดสร้างขึ้นอย่างชัดเจน อาทิเช่น วัดศรีทธาธรรม มีพระอุโบสถที่สร้างจากไม้สักทองฝั่งมุกทรงสำเภา วัดบางกระพ้อม โดดเด่นที่วิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนตามแบบสถาปัตยกรรมจีน วัดพวงมาลัย มีเจดีย์หงสาวดีที่จำลองแบบเจดีย์จากหงสาวดี วัดบางจะเกร็ง

มีหลวงพ่อศิลา เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก สร้างขึ้นจากหินแกรนิต ศิลปะโบราณสมัยทวารวดี วัดบางแคใหญ่ มีพระพุทธรูปหินทรายแดงปางมารวิชัย วัดจุฬามณี มีอุโบสถแบบจัตุรมุขที่ปูพื้นด้วยหินอ่อนจากเมืองการาจี ประเทศปากีสถาน วัดเขายี่สาร วิหารมีบานประตูไม้แกะสลักปิดด้วยทอง ส่วนอุโบสถมีซุ้มประตูประดับลวดลายปูนปั้นฝีมือสกุลช่างเพชรบุรี และภาพจิตรกรรมสีฝุ่น ซึ่งเป็นศิลปะแบบจีน รวมถึงวัดบางแคน้อยที่โบสถ์สร้างด้วยไม้สักทอง ภายในแกะสลักด้วยไม้ทั้งหมด ถือว่ามีความประณีตงดงามอย่างมาก ขณะที่อุทยาน ร.2 มีอาคารทรงไทยที่งดงามยิ่งเช่นกัน นอกจากนี้ อาสนวิหารแม่พระบังเกิด มีความโดดเด่นอย่างยิ่ง ในด้านสถาปัตยกรรม ศิลปะแบบโกธิคภายในประดับด้วยกระจกสีสแตนกลาส จากประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นรองประธานอุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสงคราม ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า

... “จังหวัดสมุทรสงครามมีเสน่ห์เรื่อง วัดวาอารามมาก แต่ละที่สวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะ บางแห่งอย่างวัดศรีทธาธรรม โบสถ์สร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ส่วนวัดจุฬามณีประดับตกแต่งด้วยหินอ่อนจากต่างประเทศ” ... (วีระนิจ เหลืองรัตนเจริญ, สัมภาษณ์, 23 เมษายน 2558)

ถึงแม้ว่าจังหวัดสมุทรสงครามจะมีความสมบูรณ์พร้อมด้วยสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จำนวนมากทั่วทั้งจังหวัด แต่มีสิ่งที่ยังคงขาดอยู่ในหลายประเด็น ประกอบด้วย

การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) คุณค่าในส่วนนี้ ไม่ได้รวมถึงรายได้จากการซื้อขายมรดกทางวัฒนธรรม แต่เน้นที่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรพื้นฐาน หรือการสร้างรายได้จากการเข้าเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ พบว่า จังหวัดสมุทรสงครามยังไม่สามารถสร้างรายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้มากนัก วัดที่ทรงคุณค่าหลายๆ วัด มีการคมนาคมที่ตีทั้งทางน้ำและถนน รวมถึงรถไฟ และอยู่ไม่ไกลจากวัดอื่นๆ หรือสถานที่สำคัญต่างๆ มากนัก แต่กลับมีคนเข้าเยี่ยมชมน้อย อีกทั้งไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับวัด และคนในชุมชนท้องถิ่นได้ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของเก่าแก่ที่อยู่ในวัด เรือโบราณ และทัศนียภาพโดยรอบถูกปล่อยให้รกร้าง และเสื่อมโทรมลง ขาดการดูแลอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับขาดการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด ถึงแม้จะมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างมากก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางไหว้พระ 9 วัดเก่าแกริมคลอง ได้แก่ วัดเหมืองใหม่ วัดอินทาราม วัดเสด็จ วัดละมุด วัดราษฎร์บูรณะ วัดบางวันทอง วัดแก้วเจริญ วัดทุ่งเศรษฐี และวัดหนองกะพง ตั้งอยู่ตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมัทพวา ซึ่งอยู่ห่างกันแค่ประมาณครึ่งกิโลเมตร และสามารถเดินทางเชื่อมไปตลาดน้ำอัมพวาได้สะดวก ซึ่งในเส้นทางนี้มีวัดอินทารามเท่านั้น ที่เน้นสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ มีผลไม้และอาหารของชาวบ้านตั้งวางขาย จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้อำนวยความสะดวกนักท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด

สมุทรสงคราม มองว่า

... “แหล่งท่องเที่ยวมีอยู่แล้ว ถนนหนทางเราดี สถานที่แต่ละแห่งก็อยู่ใกล้ๆ กันหมด แต่สิ่งที่ต้องการ คือ การสร้างกิจกรรมใหม่ ดูแล พัฒนาสถานที่ที่เสื่อมโทรม และดึงจุดเด่นที่จังหวัดเราสามารถทำบุญ 9 วัด เสร็จภายใน 2 ชั่วโมงได้ แห่งเดียวในประเทศไทยมาเป็นจุดขาย โดยเน้นการประชาสัมพันธ์” ... (สมศักดิ์ จิตติมิตร, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2558)

คุณค่าทางการใช้สอย (Functional Value) เน้นเกี่ยวกับการใช้สอยพื้นที่ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในลักษณะใด ซึ่งจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยภาพรวม พบว่า ถึงแม้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์หลายๆ แห่ง เช่น อุทยาน ร.2 วัดบางกุ้ง จะมีการจัดกิจกรรม หรือใช้สอยประโยชน์จากพื้นที่ในรูปแบบใหม่มากขึ้น แต่ยังไม่ได้ใช้พื้นที่ให้เต็มศักยภาพหรือโอกาสที่มีอยู่ในอีกด้านหนึ่ง มีหลายพื้นที่ โดยเฉพาะวัดเก่าแก่ พิพิธภัณฑสถานต่างๆ ไม่ได้มีการจัดสรรพื้นที่ และปรับปรุงดูแล รวมถึงสร้างกิจกรรมรูปแบบใหม่ที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเข้าชมและใช้จ่ายใช้สอยมากขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นรองประธานหอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม กล่าวว่า

... “สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ยังขาดการดูแล และจัดสรรพื้นที่ โชนต่างๆ ให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ก็อย่าบำรุงแต่งมากไปจนกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นชุมชนดั้งเดิม และไม่นำสิ่งแปลกปลอมเข้ามา” ... (ชัยยันต์ อยู่ศิริ, สัมภาษณ์, 11 พฤษภาคม 2558)

คุณค่าทางการศึกษา (Education Value) กล่าวคือ การนำมรดกทางประวัติศาสตร์มาเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมทุกแห่งล้วนมีคุณค่าทางการศึกษา มีองค์ความรู้ ประวัติ ความเป็นมาที่น่าสนใจ และนับวันจะมีผู้รู้ตำนาน ประวัติเหล่านั้นน้อยลง หากไม่มีการรวบรวม และถอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษา เรียนรู้ อันจะเป็นประโยชน์ในการสร้างมูลค่าของสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนยังสามารถบูรณาการ นำความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์เดิมมาสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ซึ่งเป็นการต่อยอดจากสิ่งเดิมได้ด้วย จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางคนที กล่าวว่า

... “จังหวัดนี้มีสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากมาย เรามีวัดเยอะมาก วิถีชีวิตชาวบ้านก็ผูกพันกับวัด ผูกพันกับสายน้ำ และมีปราชญ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่นับวันมีอายุมากขึ้น และคนเหล่านั้นมีน้อยลงเรื่อยๆ จึงเกิดความคิดที่จะรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อเผยแพร่ ไม่ให้สิ่งดีๆ เลือนหายไป” ... (เรณู เล็กนิมิตร, สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2558)

จากการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดสมุทรสงครามมีจุดแข็งและโอกาสในหลายๆ ส่วน ทั้งคุณค่าทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางศิลปะ

เทคนิคที่มีเอกลักษณ์ของทุกๆ สถานที่ แต่การจัดการท่องเที่ยวมีจุดอ่อนหรือจุดที่ควรส่งเสริมเพิ่มเติม คือ การสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจ คุณค่าทางการใช้สอย และคุณค่าทางการศึกษา เพื่อให้จังหวัดสมุทรสงครามมีความเข้มแข็งในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืนต่อไป

3. จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป และการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ รวมถึงพิจารณาความเชื่อมโยงกับนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนจากการประเมินสภาพแวดล้อมและผลกระทบต่างๆ ประกอบกับสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งสนทนากลุ่มเพื่อวิพากษ์แผน สามารถกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

วิสัยทัศน์

“เป็นเส้นทางเรียนรู้ประวัติศาสตร์อันยาวนาน ที่ทุกคนเข้าถึงได้ภายในวันเดียวแห่งแรกของประเทศไทย”

พันธกิจ

1. จัดการด้านกายภาพ อนุรักษ์ ดูแล รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการจัดการด้านทัศนียภาพ
2. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
3. พัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ให้กับนักท่องเที่ยว ผู้สนใจ และคนในชุมชนได้ร่วมเรียนรู้ ศึกษา
4. พัฒนา สร้างสรรค์กิจกรรมรูปแบบใหม่ที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของสถานที่ท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์

เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ออกเป็น 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการด้านกายภาพ

เน้นอนุรักษ์ โดยการควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้สมดุล หรือสอดคล้องกับสภาพบริบทของพื้นที่ ดูแล รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากความร่วมมือของชุมชน และภาคส่วนต่างๆ รวมถึงการจัดการด้านทัศนียภาพให้ร่มรื่น น่าชม และคงไว้ซึ่งความเป็นธรรมชาติ

โครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 1) ปรับปรุงทัศนียภาพให้ร่มรื่น กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ 2) การออกแบบสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ ด้านกายภาพที่สอดคล้องกับสภาพดั้งเดิมของพื้นที่ และ 3) ดูแล รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นการเฝ้าระวังจากความร่วมมือของคนในชุมชน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก

เน้นการจัดสรรพื้นที่ให้มีขอบเขตที่ชัดเจน จัดเส้นทาง การท่องเที่ยว มีจุดพักระหว่างทาง มีห้องสุขาที่สะอาด สบายตา แสงสว่างที่เพียงพอ และจัดหาพื้นที่รับรองขยะ รวมทั้งพื้นที่ สำหรับขายของที่ระลึก และสินค้าอื่นๆ

โครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 1) จัดระเบียบพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อย่างเหมาะสม 2) จัดทำ เอกสารแนะนำการเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แต่ละแห่ง และภาพรวมของทั้งจังหวัด รวมถึง 3) จัดทำโครงการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์

การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ นั้นๆ จัดทำแผ่นป้ายประจำสถานที่ ซึ่งมีความรู้ ประวัติ ความ เป็นมา และภาพประกอบที่สวยงาม รวมถึงคู่มือนำชมที่ ออกแบบรูปลักษณ์ที่แปลกตา น่าเก็บไว้เป็นที่ระลึก ตลอดจน ออกแบบของชำร่วย ของที่ระลึกที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ ความมี คุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว

โครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 1) การจัดตั้งศูนย์ บริการนักท่องเที่ยว 2) จัดทำแผ่นป้ายประจำสถานที่ ซึ่งมีความรู้ ประวัติ ความเป็นมา และภาพประกอบ ตลอดจน 3) ออกแบบของชำร่วย ของที่ระลึกที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ ความมีคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนากิจกรรมรูปแบบใหม่

เน้นสร้างกิจกรรมรูปแบบใหม่ในแต่ละสถานที่ ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ความเป็นตัวตน ของประวัติศาสตร์นั้นๆ อย่างเป็นรูปธรรมและน่าดึงดูดใจ ขณะเดียวกัน ต้องไม่เป็นสิ่งแปลกปลอม จนทำให้เสียคุณค่าของ สถานที่โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

โครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 1) จัดแสดงเรือ โบราณภายในวัดเก่าแก่ ที่มีเรือชนิดต่างๆ สะสมเป็นจำนวนมาก 2) จัดทำสวนปฏิบัติธรรม 3) จำลองวิธีการแกะสลักไม้ และการ เขียนเบญจรงค์ วัดบางแค่น้อย รวมถึง 4) หอจัดแสดงภาพจำลอง ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ และพระเจ้าตากสินมหาราช ณ วัดบางกุ้ง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะ 2 ส่วน ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะจากการวิจัยและข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว เชิงประวัติศาสตร์มากขึ้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาควบคู่กันไป คือ

ความเสื่อมโทรม ชำรุด และปัญหาต่างๆ ที่จะตามมาหลากหลาย ด้าน ฉะนั้น สิ่งสำคัญ คือ ควรมีการเตรียมพร้อมรับมือ โดยเน้น สร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้ง 4 ระดับตามทัศนะของ Cohen และ Uphoff (1980, p.324-328) คือ การมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ รับผิดชอบที่เกิดขึ้นจากการ ดำเนินงานอย่างเสมอภาค และมีส่วนร่วมในการประเมิน ตรวจสอบการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ

2. การรณรงค์ให้ชุมชน ท้องถิ่นโดยรอบพื้นที่เข้าใจ ตระหนัก ห่วงแทนภูมิปัญญา คุณค่าความงามในงานช่างฝีมือ ประเพณี วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายสอดคล้อง กับบริบทของพื้นที่ เพื่อยังคงรักษาบริบท สภาพแวดล้อมของ พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ที่อยู่ใกล้เคียงกัน

3. เน้นการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ อย่างหลากหลาย และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ กับการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต ชุมชน การท่องเที่ยวตามเทศกาลประเพณี และการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ เป็นต้น เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวไม่เข้ามาเที่ยวชม จังหวัดสมุทรสงครามเพียงวันเดียว แต่พักค้างคืนด้วย

4. นโยบาย แผนการดำเนินงาน และโครงการต่างๆ ที่ ภาครัฐจัดทำขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายและกฎระเบียบของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องเอื้ออำนวย หรือสนับสนุน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นหน่วยงาน ที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. การออกแบบการวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากมุ่งหวังที่จะศึกษากรณีที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ได้มา ซึ่งความรู้ความเข้าใจในเชิงลึกอย่างเป็นองค์รวม แต่เพื่อให้ผล การศึกษามีความครอบคลุมและได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ บนพื้นฐาน ปรัชญาความเชื่อแบบปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่มองว่า ความรู้ ความจริงตั้งอยู่บนฐานของหลักฐาน ฉะนั้น จึงควรศึกษาวิจัย โดยใช้เชิงคุณภาพผสมผสานกับเชิงปริมาณ เพื่อเสริมความจริง เชิงวัตถุวิสัย (Objective Social Reality) ตลอดจนมีขนาดกลุ่ม ตัวอย่างในการศึกษามากขึ้น

2. ทำการศึกษาประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ในจังหวัดสมุทรสงคราม เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนใน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการประเมินผล แผนพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อเป็นการศึกษาวิจัยใน ประเด็นการท่องเที่ยวในมุมมองที่หลากหลายมากขึ้น อันจะเป็น ประโยชน์ในการประยุกต์ใช้ผลการวิจัยในการกำหนดนโยบาย และการปฏิบัติในอนาคต

3. ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการศึกษาความคิดเห็น หรือ ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการพัฒนา การท่องเที่ยว ทั้งในมุมของคนในชุมชน ภาครัฐ เอกชน และนัก ท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อเข้าใจสถานการณ์ บริบทต่างๆ และ ความต้องการ รวมถึงปัญหาที่แท้จริงจากทุกภาคส่วน เพื่อเป็น

แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้ลุล่วงได้อย่างสมบูรณ์ ต้องขอกราบ
ขอบพระคุณวิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ที่ได้กรุณาให้การสนับสนุน
ทุกเรื่องอย่างเต็มที่

เอกสารอ้างอิง

- คณิตา เลขะกุล. (2556). *เมืองแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม*.
กรุงเทพฯ: บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- จังหวัดสมุทรสงคราม. (2548). *จังหวัดสมุทรสงคราม ประวัติศาสตร์
ศิลปะ วัฒนธรรม*. ฉะเชิงเทรา: โรงพิมพ์ประสานมิตร จำกัด.
- จังหวัดสมุทรสงคราม. (2558). สืบค้นจาก [http://www.samut
songkhram.go.th/v2013/index.php/9-news/
publicize/385-a30](http://www.samutsongkhram.go.th/v2013/index.php/9-news/publicize/385-a30)
- จุมพล หนิมพานิช. (2551). *การวิจัยเชิงคุณภาพในทางรัฐศาสตร์และ
รัฐประศาสนศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โทธิสิตา. (2554). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ
(พิมพ์ครั้งที่ 5)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2554). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Berg, B. L. (2007). *Qualitative research methods for the
social sciences* (6th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Feilden, B. M., & Jokilehto, J. (1998). Management guidelines
for world cultural heritage sites: ICCROM, Rome.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). *Participations place in
rural development: Seeking clarity through specificity*.
New York: World Developments.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods*.
(2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.